

Výhledy českého vodárenství po roce 2015

I. Evropské dotace

Dovolte mi, abych v úvodu stručně zrekapituloval posledních 5-8 let českého vodárenství, které lze charakterizovat honbou za démonizovanými evropskými dotacemi, ztrátou času a vynaložením zbytečných prostředků na různé právní, administrativní a technické konzultace. Na období ráje konzultantů, lobbyistů, poradců a parazitů, kteří se zabývají ve skutečnosti nepotřebnými studiemi, audity, doporučeními, průzkumy, rešeršemi... zkrátka vším, bez čeho se k dotaci nedostanete. Na období, ve kterém příslušné státní instituce velmi neodborně sjednaly podmínky přijatelnosti a pak je stejně neodborně a nejednotně a zmateně aplikovaly. Na období, kdy žadatelé – vlastníci vodárenského majetku, tedy města a obce, žily v marné naději na dotaci živě konzultanty a státními institucemi. Způsob zacházení s dotacemi se v České republice ve své podstatě nezměnil od doby našeho vstupu do EU. Na rozdíl od jiných států vymysleli naši politici zdaleka nejvíce druhů dotačních programů, čímž významnou měrou předem zkomplikovali přístup k nim velkým počtem možných žadatelů.

Zodpovědná ministerstva měla razantněji obhajovat zájmy ČR při jednání s orgány Evropské komise. V některých případech dokonce čeští zástupci žadatelům ukládali přísnější podmínky, než bylo s Evropskou komisí dojednáno. Je zřejmé, že nároky české strany často přesahovaly požadavky vyplývající ze závazků dohodnutých mezi ČR a Evropskou komisí v tzv. „Podmínkách přijatelnosti pro OPŽP“ v roce 2007. Například požadavky na rozsah a úpravy provozních smluv, na finanční modely pro smíšené společnosti a „servisní“ model provozování, dále způsob posuzování „podstatných změn smluv“ i požadavky k návrhu koncesních smluv. Bylo nešťastné dovolit monopolizaci dotačního procesu jediným konzultantem, který doporučoval nesplnitelné nástroje a zbytečné parametry a balil je do šálu veřejného zájmu. Bude-li ještě potřebné, musí dojít k racionalizaci celého procesu administrace přípravy a realizace projektů financovaných z OPŽP. Budoucí finanční a technické poradenství pro ministerstvo životního prostředí se musí orientovat efektivnějším způsobem než zaběhlá praxe, musí být vytvořen flexibilnější postup pro posuzování projektů se zcela individuálními vlastnicko-provozními vztahy.

Chci upozornit na jednu zásadní věc – majetek vybudovaný s přispěním evropských dotací nelze odepisovat, takže zdroje na jeho obnovu, nejprve ovšem na splácení úvěrů na kofinancování projektů, budou vlastníci vytvářet pouze z čistého zisku, to znamená teprve z výsledku po zdanění. Při aplikaci finančního modelu – pozoruhodného nesmyslného nástroje, navíc dochází u projektů s evropskou dotací k radikálním nárůstům ceny vody, který by jinak mohl být postupný.

Je jasné, že rychle, jednoduše a účelně získaná dotace byla optimální cestou. Trvá-li cesta za získáním dotace 3 roky, dojde k podstatnému nárůstu ceny projektu. Bude-li stát práce vnucených konzultantů a právních poradců a revizorů více než 20% objemu projektu, a zdraží-li se významně cena peněz potřebných na kofinancování za tři roky, pak se jednoznačně dobrý hospodář rozhodne pro zvýhodněný úvěr. Dílo za něj vybudované bude náležitě odepisovat. Bude žít bez strachu, že bude dotace vracet v případě nedostatku projektu.

Tam, kde se žadatelé bezbolestně dostali k evropským dotacím do vodárenství, byla jistě odvedena dobrá práce. Kolik času, energie, peněz bylo však zbytečně promarněno, tam, kam evropské dotace nedošly, nedokážu odhadnout. Částka v korunách bude však rozhodně devítimístná.

Musím zdůraznit, že plnění evropských standardů čištění městských odpadních vod byla dílčí operativní výzva, se kterou se naše vodárenství i přes problémy a až na uvedené výjimky vyrovnalo. Jestliže se dosud v několika desítkách většinou menších aglomerací nečistí městské odpadní vody podle přísnějších evropských standardů jedná se pouze zhruba o 4,5% obyvatel připojených na kanalizaci v České republice, nepočítáme-li Prahu, kde bude opatření na čištění financováno jiným způsobem. To je rozhodně úspěch vlastníků, nikoliv však evropské dotační politiky či schopné vládní administrativy.

Rád bych ještě vysvětlil dva populární a přitom nepravdivé pojmy používané s oblibou médií z našeho oboru.

Dlouhodobé smlouvy, tím je myšleno smlouvy o nájmu a provozování, *jsou nevýhodné*. Nikoliv, jediné dlouhodobá smlouva umožní provozovateli investovat do vybavení, zaměstnanců, do rozvoje a vědy. Vlastníkům potom dává možnost dlouhodobě se soustředit na údržbu, obnovu a rozvoj vodárenské infrastruktury. Kdo umí počítat, ví, že do vodárenství nepůjde investor na několik let.

Ostatně, provozování na základě dlouhodobých smluv v severních Čechách, Praze, Brně, Českých Budějovicích, Karlových Varech a Hradci Králové zajišťuje kvalitní vodárenské služby. To, že byly dlouhodobé smlouvy překážkou pro evropské dotace je záležitostí lobbyistů a politiků, nikoliv otázkou pro vlastníky nebo provozovatele.

Druhou nepravdou, je že *evropské dotace zlevňují provozování*. Opak, nové čistírenské technologie, které byly v projektech za evropské dotace realizovány, i když jich bylo málo, a nezbytné nové postupy čištění podle přísnějších evropských standardů, vyžadují více energií, chemikálií a provoz zdražují.

II. Předpoklady pro zajištění zásobování obyvatel pitnou vodou

Mám-li hovořit o výhledech českého vodárenství po roce 2015, to je oboru vodovodů a kanalizací, jehož hlavním úkolem je zajištění zásobování obyvatel pitnou vodou, musím zmínit splnění dvou základních předpokladů:

1. Dostatek zdrojů vody
2. Provozní schopnou vodárenskou infrastrukturu

1. Dostatečné zdroje

V České republice je několik velkých oblastí přirozené akumulace vody, které jsou hlavními zdroji pitné vody v dané lokalitě (u soustředěných významných zdrojů, jakým je např. česká křídlová pánev s odhadovanými zásobami v hodnotě 15 m³.s-1, se dnes využívá přibližně 9 m³.s-1). Dešťová voda je odváděna především prostřednictvím řek mimo území republiky. Přítok do republiky z území sousedních států je minimální. I když je známo, že kvalita povrchové vody z hlediska nároků na pitnou vodu není vždy taková jako kvalita vody podzemní, a navíc je úprava povrchové vody na vodu pitnou

celkově dražší, je třeba se smířit s tím, že povrchová voda představuje hlavní vodárenský zdroj v České republice. Tomu by se měly přizpůsobovat činnosti, které ovlivňují její kvalitu. Naše území je oblastí, odkud voda především odtéká a žádné významné přítoky neexistují – vcelku zanedbatelnými výjimkami jsou jen horní Lužnice a horní Ohře.

Dodávka pitné vody je zajišťována ve značném rozsahu z centralizovaných zdrojů, přičemž se neočekává podstatný vzrůst počtu obyvatelstva, tedy ani nárůst spotřeby pitné vody. Větší část (asi 53%) vodních zásob využívaných v současnosti pro zásobování obyvatelstva, průmyslu a zemědělství představují v ČR, jak už bylo zmíněno, povrchové vodní zdroje, tj. toky a nádrže. V tom se situace u nás liší od některých sousedních států, kde je převážná část obyvatelstva zásobována vodou z podzemních zdrojů. Jsou však i evropské země, v nichž je naopak podíl povrchové vody na zásobování ještě vyšší než u nás.

Při koncipování aktivit ve sféře vodních zdrojů je žádoucí důsledně vycházet z již zmiňovaných skutečností, resp. specifík naší země: převažující část uživatelů je zásobována vodou z povrchových zdrojů, zatímco v jiných evropských zemích představují hlavní zdroj pitné vody podzemní zásoby (např. Francie 56,4%, Německo 72%, Itálie 80,3%, Dánsko téměř 100%). Projevující se tendence v bilancích zdrojů a odběrů vykazují celkem zřetelný trend poklesu nároků na množství, což souvisí se změnou sociálně - ekonomických poměrů.

V české legislativě se s krizovými situacemi souvisejícími s nedostatkem zdrojů vody vůbec nepočítá, otázky řešení sucha v našich na vodu hojných oblastech nejsou, bohužel, aktuální. Naopak, řešíme protipovodňová opatření, některá by měla dokonce být financována z poplatků za odběr povrchové a podzemní vody. Neuvěřitelné, ale reálné.

Nepředpokládám proto ani já zásadní klimatické, geologické, demografické a ekologické změny a pro jednoduchost konstatuji, že zdrojů vody máme v České republice dostatek, který nám umožní bezproblémové zásobování obyvatel pitnou vodou v nejbližších několika desetiletích.

2. Provozoschopná vodárenská infrastruktura

Jiná je situace v zajištění kvalitní vodárenské infrastruktury. Tu máme, respektive, vlastníci vodárenského majetku, pevně v rukou. Zásadním předpokladem zachování kvalitní nebo alespoň provozuschopné infrastruktury je její údržba a především obnova. Tu by měla předpokládat a nařizovat dlouhodobá, alespoň 40 letá koncepce - dosavadní 5 letá koncepce je operativou, nikoliv koncepcí vodovodů a kanalizací České republiky. Kontrolní mechanismy k jejímu plnění jsou ovšem nedostatečné.

Ve zhruba 40 -60 leté periodě by měla být obnovována vodárenská infrastruktura. Vycházím přitom z průměrné délky životnosti vodárenského majetku. V naší zemi máme zhruba 70 000 km vodovodních a 37 000 km kanalizačních sítí, více než 2 250 čistíren odpadních vod, 12 650 vodojemů a 3 650 úpraven vod nebo zdrojů bez úpravy. K tomu je třeba přičíst tisíce provozních budov, laboratoří, skladů či dvorů. To vše je infrastruktura, která nám umožní denně vyrobit 1,5 miliardy litrů pitné vody. Ročně přitom odkanalizujeme a vyčistíme zhruba 850 mil. m³ odpadních vod.

Hodnota vodárenského majetku v České republice představuje v pořizovacích cenách roku 2010 více než 1 bilion (1 000 miliard) Kč. To je v přepočtu na obyvatele zhruba 100 000 Kč. To znamená, že je třeba dát ročně na obnovu české vodárenské infrastruktury zhruba 18 miliard korun. Samozřejmě investiční nároky jsou různé. Zpravidla, tam, kde je cena vodného a stočného nízká, nedocházelo v posledních letech k obnově majetku, a ten je mnohdy na hranici provozuschopnosti. Tam, kde je majetek vybydlen, bude muset dojít ke skokovému nárůstu ceny vody pro zajištění zdrojů, její další nárůst se však ustálí při řádné obnově po několika letech.

Zdrojem pro financování obnovy je cena vodného a stočného. Dotace, ať státní nebo evropské, mají z dlouhodobého hlediska pro financování obnovy vodárenského majetku malý význam. Jenom pro srovnání – evropské dotace, v případě jejich úspěšného vyčerpání, by dosáhly výše asi 30 miliard korun, to je zhruba potřeba na obnovu na jeden a půl roku. Obnova ovšem musí probíhat kontinuálně a je hlavním předpokladem úspěšného fungování oboru a bezproblémového zásobování obyvatel pitnou vodou. ům.

Je jisté, že cena pitné vody a stočného poroste úměrně s nárůstem ceny energií, materiálů, stavebních prací, poplatků a daní. Tam, kde jsou vodní a kanalizační sítě ve špatném stavu, musí být nárůsty ceny po několik let podstatně vyšší.

České vodárenství musí být během několika let samofinancovatelné, to znamená bez dotací. Zdroje na provozování, to je na výrobu a dodávku pitné vody a její odkanalizování a vyčištění, na opravy, obnovu a v budoucnu i na další rozvoj musí generovat z ceny vodného a stočného. Jiné cesty není. Samozřejmě, při financování obnovy mohou pomoci obecní rozpočty, předplacené nájemné provozovatelů, měkké půjčky. Po roce 2015 nelze s evropskými dotacemi do českého vodárenství, kromě mimořádných událostí, počítat. K omezení dojde i u státních dotací.

Považujeme vodu za samozřejmost, a nevnímáme, že náklady spojené s budováním a obnovou sítí a technologií jsou ohromné a většina z nich nezávisí na množství vyrobené nebo vyčištěné vody. Samotná cena vody potřebná pro výrobu pitné vody je levná, představuje zhruba 2-7 korun za m³. Podstatnou část ceny vodného a stočného představují náklady na budování vodovodních sítí. Budou-li malé obce a města, především ty, které mají sítě na prahu životnosti, nadále vybírat za vodné a stočné nízké částky, které nedovolují vodárenský majetek obnovovat, mohou velmi brzy pocítit havarijní situace. Zdrženlivost při vytváření zdrojů do vodárenství bude velmi draze zaplácena. Několik dní bez vody v kuchyni si dokážeme představit, velmi obtížná situace pak vzniká bez vody v koupelnách a na záchodech.

Přitom všem musím zdůraznit, že většina spotřebitelů cenu vody nezná, jenom si stěžuje na její nárůst. Komfortní spotřeba vody je zhruba 100 litrů na člověka za den. To je dnes v průměru 6-7 Kč denně, na venkově, kde není stočné, pouze polovina. Člověk by se pohodlí mít kdykoliv kvalitní pitnou vodu k dispozici neměl vzdávat. Přitom ovšem musí počítat s tím, že za pohodlí musí zaplatit.

Nezbytný předpokladem pro realizaci obnovy a fungování našeho oboru je připravenost administrativy, legislativy, a norem nezbytných pro plnění funkce oboru vodovodů a kanalizací.

Jasně, jednoduché a jednotné, a regionálně stejně aplikovatelné právní, technické, hygienické a daňové normy a postupy jsou nezbytným předpokladem dobrého

fungování oboru. Maximálně oddalme snahy volající po vodním regulátorovi. České vodárenství je dostatečně regulováno ministerstvem financí, vztahy řeší smlouvy mezi vlastníky a provozovateli. Pro řádný chod vodárenství stačí důsledná kontrola plnění reálného plánu obnovy. Ke zlepšení prostředí v oboru výrazně přispěje sloučení kompetencí pro oblast vody, vodního hospodářství a vodovodů a kanalizací pod jediné ministerstvo.

3. Sociálně únosná cena vody

Podle doporučení Světové zdravotnické organizace (WHO) a Světové banky by cena vody (vodné a stočné) neměla být vyšší než 2 % příjmů rodiny. Konkrétně v podmínkách ČR by neměla překročit 80-90 Kč/m³.

Co to je? Doporučení – komu? Patří Africe nebo Evropě? Patří vládám nebo prodejcům vody. Zohledňuje poplatky za čerpání a vypouštění, věcná břemena vůči státním institucím a daně uvalené na vodu?

V České republice zaplatíme z ceny vodného a stočného dnes více než čtvrtinu v poplatcích a daních státu. Sociálně únosná cena, o které neustále hovoříme, ale nevytváříme podmínky pro její zachování, je jistě v některých regionech na několik let ohrožena. Dnes je na úrovni zhruba 85 korun za 1 m³ vodného a stočného. Je jasné, že toto číslo bude v některých městech a obcích naší země brzy značně překročeno. Radikálně ovšem dojde ke zvýšení ceny vody tam, kde je dosud velmi nízká, tam, kde jsou sítě a technologie přestárle a nekvalitní.

Zmínil jsem, že na jednoho občana naší země připadá vodárenský majetek v hodnotě zhruba 100 000 korun. Měl by být obnoven za zhruba 55-65 let. To znamená ročně by mělo jít na obnovu sítí a technologií ročně 1700 – 1800 korun na občana. Ten zaplatí z vodu zhruba 2 500 korun ročně. Z uvedených čísel vyplývá, že financování obnovy je u nás nedostatečné. Ve většině případů je důvodem nedostatek finančních zdrojů.

Samozřejmě je to bolestivé, především pro lokální politiky, kteří berou cenu vody jako populistický nástroj. Těm doporučuji jednat se státem, který vybírá za vodu daně a poplatky. Výrobci pitné vody mají s vodou výrobní náklady, většina nákladů jde ovšem na budování a obnovu vodárenských sítí a technologií. Je jasné, že ne všude je činnost vodárenských společností optimální. Je na vlastnících a dostupných kontrolních mechanismech, aby zajistili hospodárnou a efektivní činnost takových společností.

Výroba pitné vody není příliš drahá, drahá je její hygienizace, doprava ke spotřebiteli, následné odkanalizování a vyčištění. Drahé jsou platby za věcná břemena, pozoruhodné je to, že nejdražší jsou ta, která platí vlastníci majetku státním, krajským a municipálním institucím.

O vodě se obvykle diskutuje pouze, když jsou vyhlášovány nárůsty její ceny a při poruchách sítí. Konstantní dodávky kvalitní pitné vody nikdo nekomunikuje, je to samozřejmá věc. Stejně samozřejmá by pro vlastníky sítí a technologií měla být jejich obnova, jde o zodpovědnost vůči budoucím generacím. Dnes stojí komfortní spotřeba vody a její vyčištění občana za den zhruba 6 korun. To je cena malé skleničky minerálky. V žebříčku rodinných rozpočtů nebude rozhodně voda na čelných místech při hledání úspor. Tím nechci ospravedlňovat nárůsty cen vodného a stočného.

Je nepravděpodobné, že dojde k výraznému omezení spotřeby vody, přesáhne-li cena vody zmíněnou hranici 2% příjmů domácnosti. K tomu totiž v některých oblastech naší země musí dojít z důvodů získání prostředků na obnovu, byť pouze na několik let. Měli bychom přestat požívat termín sociální cena vody. Je nepřesný a mnoho nevyjadřuje. Copak může být voda nejlevnější tam, kde jsou nejmenší příjmy – v řadě zemí Afriky a Asie, naopak nejdražší tam, kde je vysoká životní úroveň.

Hovoříme-li v našich podmínkách o ceně vody, chci podtrhnout spíše termín solidární cena. Solidaritu silnějšího se slabším, ve vodárenství města s venkovem. Je zřejmé, že výroba pitné vody je ve městech vzhledem k hustotě zástavby a vyšší spotřebě podstatně levnější než na venkově. Přesto se daří udržet ve většině regionů naší země jednotnou cenu vodného a stočného právě díky zmíněné solidaritě.

Po roce 2015 bude docházet k fúzím některých vodárenských společností. Malí vlastníci a provozovatelé nejsou schopni plnit všechny povinnosti, jejich činnost je často neekonomická. Bylo ke škodě českého vodárenství, že byla rozbita struktura velkých 10 regionálních vodárenských společností respektujících v řadě případů i povodí a rozvodní a krajské rozdělení. Jedině velké společnosti obsluhující v našich podmínkách více než 500 000 obyvatel mají šanci na poskytnutí profesionálních služeb a ekonomicky úspěch.

Vážení, zopakoval jsem to, co všichni víme: předpokladem zdárného fungování našeho oboru pro roce 2015 a bezporuchového zásobování obyvatel pitnou vodou musí je splnění dvou základních kritérií – musíme mít dostatečné zdroje povrchové a podzemní vody a kvalitní provozuschopnou vodárenskou infrastrukturu.

Přeji nám všem, hlavně pak našim potomkům, dostatek chutné a dobré pitné vody.

František Barák
předseda představenstva SOVAK ČR